

საქართველოს ეროვნული ბანკი
National Bank of Georgia

საქართველოს
ბიზნესის
და ტექნოლოგიების
უნივერსიტეტი
Business & Technology
University

BORCLANMA, KREDIT VƏONUNLA ƏLAQƏLİ MƏSULİYYƏTLƏR

საქართველოს ეროვნული ბანკი
National Bank of Georgia

BORC NƏDİR?

Borc, yəni kredit - bir şəxsin başqa bir şəxsdən əvvəlcədən razılaşdırılmış müddətə borc məbləğini, əlavə olaraq həmin məbləğə hesablanmış faizlə birlikdə qaytaracağı pulun miqdarıdır. Kreditin şərtləri müqavilədə qeyd edilir və həm borcverən, həm də borcalan bu şərtləri maddi, fiziki olaraq və ya elektron (məs., internet) formasında öz imzaları ilə təsdiq edirlər. Kreditlər həm maliyyə təşkilatları (məs., banklar və mikromaliyyə təşkilatları), həm də fiziki şəxslər tərəfindən verilir.

NƏYƏ GÖRƏ MALİYYƏ TƏŞKİLATLARI KREDİTLƏR VERİRLƏR?

Maliyyə təşkilatları mənfəət, gəlir əldə etmək, qazanmaq məqsədilə kredit verirlər. Borcalanın maliyyə təşkilatına ödədiyi əlavə məbləğ faiz şəklində ifadə olunur və faiz dərəcəsi adlanır.

KREDİTİN GÖTÜRÜLMƏSİNİ HANSI RİSKLƏR VƏ İMKANLAR MÜŞAİYƏT EDİRLƏR?

Kreditin götürülməsi bizə lazım olan anda maliyyə resursu əldə etmək və borca götürülən məbləği zaman keçdikcə mərhələli şəkildə geri qaytarmaq imkanı verir.

Kredit vasitəsilə biz arzu etdiyimiz zəruri əşyaları ala, təhsilimizi maliyyələşdirə, biznesimizi başlaya və ya onu inkişaf etdirməklə gələcəkdə daha çox imkanlar yarada və həyatımızın, yaşam tərzimizin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaqla bilərik. Lakin borclanma bizim qəbul edəcəyimiz ən məsuliyyətli qərarlardan biridir. Bu səbəbdən kredit götürməzdən əvvəl biz öz imkan və istəklərimizi hərtərəfli götür-qoy etməliyik. Öhdəsindən gələ bilməyəcəyimiz təqdirdə özümüz və ailəmiz üçün ağır bir yükə çevriləcək məsuliyyətin altına girməməyə çalışmalıyıq. Kor-koranə öz arzularımıza uymamaq, onların əsirinə çevrilməmək üçün yaxşı-yaxşı düşünməliyik: arzuladığımız əşyanı almaq üçün kredit götürmək əvəzinə, lazım olan məbləği qənaət edərək yığmaq, toplamaq daha yaxşı deyilmi?

Əgər kredit götürmək qərarına gəlsək, onda mütləq kreditin götürülməsi ilə əlaqədar olan bir neçə vacib riski əvvəlcədən nəzərə almalıyıq. Bu cür risklərdən biri borcalanın borc aldığı məbləği qaytara bilməməsidir. Bunun müxtəlif səbəbləri ola bilər, o cümlədən:

- Borcalanın gəliri azalmış və ya o, ümumiyyətlə gəlirini itirmişdir. Hər iki halda krediti ödəyə bilməyəcək;

- □ Borcalanın həm gözlənilməz və həm də planlaşdırılan xərcləri artmışdır. Gözlənilməz xərc dedikdə, xarab olmuş maşını və ya yanğın səbəbindən zədələnmiş evi təmir etdirmək kimi gözlənilməz hadisələr nəticəsində yaranan xərclər nəzərdə tutulur. Planlaşdırılmış xərclər dedikdə isə, istehlakçının müəyyən dövriliklə məs., aylıq internet ödənişi, universitetdə hər semestrə ödədiyi təhsil haqqı və s. kimi müntəzəm qaydada çəkdiyi xərclər nəzərdə tutulur.
- Burada mübadilə məzənnəsinin dəyişməsi ilə əlaqədar olan risk də nəzərə alınmalıdır: istehlakçı gəliri lari ilə əldə edirsə və krediti xarici valyutada götürübsə, o halda müvafiq olaraq krediti də xarici valyutada ödəməli olur. Əgər lari xarici valyutaya münasibətdə dəyərdən düşərsə, onda istehlakçı krediti xarici valyuta ilə ödəmək üçün xarici valyuta almalıdır, bunun üçün isə daha çox lari sərf etməli olacaq ki, bu da onun maliyyə vəziyyətini daha da ağırlaşdıracaqdır. Bu cür risklərin qarşısını almaq məqsədilə, kredit götürən şəxsə, onun gəliri hansı valyutadadırsa, elə həmin valyutada borc götürməsi tövsiyə olunur.
- İSTEHLAKÇI BİR ÇOX HALLARDA NƏYİ NƏZƏRƏ ALMIR?
- Kredit götürməzdən öncə borcalanın kredit ödəmə qabiliyyəti, yəni onun gəlirini, xərcini və maliyyə öhdəliklərini nəzərə almaqla hansı həcmdə borc götürə və onu tələb olunan müddətdə qaytara biləcəyi düzgün müəyyən olunmalıdır. Belə olduqda həm də nəzərə alınmalıdır ki, borcalanın və

onun ailəsinin əsas tələbatları ödənməli və təmin edilməlidir. Bunun üçün borcalan özünün və ailəsinin gəlir və xərclərini təhlil etməli, bütün zəruri xərclər ödənildikdən sonra nə qədər məbləğin qaldığını və həmin məbləğin kreditin verildiyi müddət ərzində razılaşdırılmış ödəmə qrafikinə uyğun ödənişlərə kifayət edib-etməyəcəyini dəqiq hesablamalıdır.

HANSI NÖV KREDİT MƏHSULLARI MÖVCUDDUR?

Müxtəlif növ kreditlər mövcuddur və onlar arasından məqsədimizə uyğun gələn krediti seçməliyik, yəni pulu nə üçün borca götürməyimizi müəyyən etməliyik. çox lari sərf etməli olacaq ki, bu da onun maliyyə vəziyyətini daha da ağırlaşdıracaqdır. Bu cür risklərin qarşısını almaq məqsədilə, kredit götürən şəxsə, onun gəliri hansı valyutadadırsa, elə həmin valyutada borc götürməsi tövsiyə olunur.

İSTEHLAKÇI BİR ÇOX HALLARDA NƏYİ NƏZƏRƏ ALMIR?

Kredit götürməzdən öncə borcalanın kredit ödəmə qabiliyyəti, yəni onun gəlirini, xərcini və maliyyə öhdəliklərini nəzərə almaqla hansı həcmdə borc İstehlak krediti şəxsi istifadə və ya müəyyən malları və xidmətləri almaq üçün verilən kreditdir. İstehlak krediti ilə məişət texnikasını, xırda ailə əşyalarını, gündəlik istifadə əşyalarını almaq, səyahəti və digər cari xərcləri

maliyyələşdirmək mümkündür. İstehlak kreditləri, adətən, qısamüddətli olur. Yəqin ki, avtokredit və ya tələbə krediti terminləri haqda eşitmisiniz. Bunlar da istehlak kreditinin müxtəlif növləridir və onların da götürülməsində konkret məqsəd vardır, yəni borcalanın kredit məbləğindən hansı məqsədlə istifadə edə biləcəyi konkretləşdirilir.

Taksit də istehlak tipli kredit növüdür və onun da istifadəsi konkret bir məqsədlə əlaqədardır. Taksit kreditinin verilmə proseduru nisbətən daha sürətlidir və o, bir çox halda istifadəçinin hər hansı bir əşyanı almaq istədiyi həmin ticarət obyektində (məs., texniki avadanlıqlar satılan mağazada) və ya xidmət obyektində (məs., tibb mərkəzində) verilir. Nəzərə alın ki, bir qayda olaraq, taksitlə ticarət edərkən malın və ya xidmətin qiyməti ödəmə kartı və ya nağd pul ilə bir dəfəyə ödənilən qiymətdən daha yüksək olur.

Kredit kartı bank və ya mikromaliyyə təşkilatı tərəfindən buraxılan kartdır və ona kredit limiti qoyulur. Kredit limiti – onu alan istehlakçının kredit şəklində, arzuolunan əşyaları və ya xidməti internetlə, eləcə də xidmət obyektində əldə etmək üçün istifadə edə biləcəyi maksimal məbləğdir. Kredit kartı kredit olduğu üçün, istifadəçi xərclədiyi məbləği aylıq odəmələrlə və faizlə birlikdə geri qaytarmalıdır.

Bununla yanaşı, kredit kartından istifadə edərkən, borcalana, bir qayda olaraq, müəyyən güzəşt dövrü verilir və əgər bu dövr ərzində istifadəçi kartdan xərclədiyi pulu geri qaytararsa, onda o faiz ödəməkdən azad edilir. İstifadəçi kredit kartı vasitəsilə bankomatdan nağd vəsait də çıxara bilər. Lakin bu nisbətən yüksək

xərclə əlaqədardır və istifadəçiyə mal və xidmətləri almaqdan ötrü həmin kartdan mağazada, ticarət obyektində və ya internetdə istifadə etməsi daha sərfəlidir. Kredit kartı rahat kredit məhsuludur, lakin kreditin asan əlçatanlığı impulsiv, düşünülməmiş alış-verişin reallaşdırılmasına həvəsləndirə bilər. Buna görə də, kredit kartından istifadə edərkən istifadəçinin onu da unutmaması çox vacibdir ki, o, borca götürdüyü pulu xərcləyir və öz alış-verişini diqqətlə nəzarətdə saxlamalıdır.

Overdraft qısamüddətli kredit limitidir və ona cari hesabda icazə verilir. O, bir qayda olaraq, sanki əmək haqqı kartına “bağlanıb” və onun sahibinə hesabda olduğundan daha çox məbləğdən istifadə etmək, sonra isə xərclənən məbləği maaşından və ya digər gəlirindən ödəmək imkanını verir.

Overdraft və kredit kartı borcdur və buna görə də onun istifadəçisi onlardan istifadə etdikdə, təbii ki, faizi də ödəməli olur.

Overdraft kredit kartına çox bənzəyir, lakin onlar arasında ciddi fərqlər də vardır. Məsələn, overdraft borcalanın əmək haqqısı köçürülən hesaba görə buraxılır ki, overdraftın məbləğini maaşdan tutmaqla asanlıqla ödəmək mümkün olsun. Kredit kartı götürüldüyü halda isə xüsusi olaraq bu məqsəd üçün ayrıca hesab açılır. Bununla yanaşı, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, kredit kartından fərqli olaraq, bir qayda olaraq, overdraft ilə xərclənən məbləğə güzəşt dövrü şamil edilmir.

Yəqin ki, Siz həmçinin ipoteka kreditləri haqda da eşitmisiniz. İpoteka kreditindən ev, mənzil və ya torpaq sahəsi kimi

daşınmaz əmlakın alınması, tikilməsi və ya təmir edilməsi üçün istifadə edilir. İpoteka krediti, bir qayda olaraq, daşınmaz əmlak ilə təmin edilir. Əgər istifadəçi krediti ödəyə bilməsə və ya ödəmək istəməsə, onda maliyyə təşkilatı təminatda olan daşınmaz əmlakı satmaq və ya öz mülkiyyətinə keçirmək hüququna malik olur. İpoteka krediti, bir qayda olaraq, uzunmüddətli olur və həmin müddət 5, 10 və ya 15 il də ola bilər. Bir qayda olaraq, ipoteka kreditləri

kreditin digər növləri ilə müqayisədə aşağı faiz dərəcəsinə və uzun müddətə malik olur.

KREDIT TARIXÇƏSİ NƏDİR?

Kredit tarixçəsi hər bir borcalan tərəfindən götürülən kreditlər və onların ödənilməsi barədə məlumatlardır. Kredit tarixçəsi ixtisaslaşmış təşkilatın - Kredit-İnformasiya Bürosunun məlumat bazasında elektron qaydada toplanılır, saxlanılır və burada hər bir borcalanın nə zaman və hansı növ krediti götürdüyü və maliyyə öhdəliklərini necə yerinə yetirdiyi görünür. Unutmayın ki, kredit tarixçəsində təkcə istehlakçı tərəfindən götürülən kreditlər haqda deyil, eləcə də onun zəminliyi (zəminlik haqda biz aşağıda daha ətraflı söhbət edəcəyik) və birgə borcalması haqqında məlumatlar da qeyd olunur. Bununla yanaşı, Kredit-İnformasiya Bürosunun elektron məlumat bazasında yalnız fiziki deyil, həm də hüquqi şəxslərin (yəni şirkətlərin) kredit tarixçəsi də saxlanılır. Borcalan haqqında məlumatların mübadiləsini Kredit-İnformasiya Bürosu ilə banklar, mikromaliyyə və digər növ kredit verən təşkilatlar reallaşdırır.

Kredit tarixçəsi kredit verən təşkilatlar üçün olduqca əhəmiyyətdir, çünki o, borcalanın öz maliyyə öhdəliklərini nə dərəcədə vaxtında yerinə yetirdiyini aşkar şəkildə göstərir. İstehlakçı kredit götürmək üçün maliyyə təşkilatına getdiyi zaman, həmin təşkilat istifadəçinin razılığı əsasında onun kredit tarixçəsini yoxlayır və sonra istifadəçiyə etibar edib-etməyəcəyi və ona borc pul verib-verməyəcəyi haqda qərar qəbul edir. Hal-hazırda Gürcüstanda bir Kredit-İnformasiya Bürosu - "KreditInfo-Gürcüstan" SC fəaliyyət göstərir və istehlakçılar buradan öz kredit tarixçələrinin çıxarışını əldə edə bilərlər.

ZAMİN KİMDİR VƏ ZAMİNLİK NƏ DEMƏKDİR?

Zəmin - müqavilə əsasında başqa bir şəxs tərəfindən götürülən kreditin qaytarılması üçün üzərinə məsuliyyət, öhdəlik götürən şəxsdir. Bu o vaxt baş verir ki, götürülən krediti borcalanın özü qaytarmır və ya qaytarmaq imkanı yoxdur. Zəminlik kredit verən təşkilat üçün əlavə zəmanətdir: əgər borcalan onun adına götürülən krediti ödəyə bilməzsə, o zaman borcverən zəmindən kreditin ödənilməsini tələb etmək hüququna malikdir. Zəminlik olduqca ciddi bir məsuliyyətdir. Müvafiq olaraq, zəmin olmağa razılıq verən şəxs mütləq həm borcalanın, həm də özünün maliyyə imkanlarını diqqətlə nəzərdən keçirməlidir. Və sonda, krediti yalnız fərdi şəkildə deyil, eləcə də başqaları, yəni məs., ailə üzvü ilə birlikdə götürə bilərik. Borcalanla birgə kredit götürən və ödəyən şəxs birgə borcalan adlanır.

Unutmayın ki, kreditin götürülməsi olduqca əhəmiyyətli və məsuliyyətli bir qərardır və onun üçün yaxşı düşünmək, ehtiyatlı olmaq lazımdır. Bugün bir çox maliyyə təşkilatları kredit verir: banklar, mikromaliyyə təşkilatları və s. Hər bir istehlakçının vəzifəsi həm krediti götürərkən, həm də kreditin bütün müddəti ərzində öz maliyyə imkanlarını real olaraq qiymətləndirməkdən, təkliflər barədə ətraflı, detallı məlumat toplamaqdan, müxtəlif təklifləri bir-biri ilə müqayisə etməkdən və məlumat tutumlu, məsuliyyətə əsaslanan qərarlar qəbul etməkdən ibarətdir.

